

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG • ЯНУАРИ 2016

NATIONAL GEOGRAPHIC

БЪЛГАРИЯ

Дивото зове!

По-спокойни и по-добри
сред природата

БЪЛГАРСКИ
ЧЕРНОМОРСКИ
ФАРОВЕ

БУМЪТ НА КАУЧУКА

ИЗГУБЕНИЯТ ГРАД
НА БОГА МАЙМУНА

NATIONAL GEOGRAPHIC

януари 2016 г., бр. 1 (123)

Археологът Крис Фишър води екипа, който търси руините на древен град, скрит в джунглата на областта Москития в Хондурас.

30 В търсене на изгубения град

С помощта на технология за лазерно картографиране изследователи разкриват вероятните останки от митичния Бял град в джунглата на Хондурас.

Текст: Дъглас Престън Снимки: Дейв Йодър

50

Да проветриш ума си сред природата

Когато се доближим до природата – било то девствена дива пустош или дървото в двора, – правим услуга на стресирания си мозък.

Текст: Флорънс Уилямс
Снимки: Лукас Фолиа

72

На гребена на каучуковата вълна

Повишаващото се търсене на автомобилни гуми спасява от бедност хора в Югоизточна Азия, но може би подклажда екологична катастрофа.

Текст: Чарлс Ман
Снимки: Ричард Барнс

92

Крайбрежните вълци

В западния край на Канада вълци плуват между островите и се хранят с това, което морето им сервира. Какви са шансовете им за оцеляване.

Текст: Сюзън Макерат
Снимки: Пол Никлин

108 Фото свидетелство | Портрети на фарове

Фаровете по нашето Черноморие още се използват, но някои от тях вече са изоставени.

Текст: Любомир Кюмюрджиев Снимки: Владимир Спасов

На корицата „Когато съм сред дивата природа, се чувствам част от нея – казва инженерът Матю Сакае Форкин, – усещам прилив на енергия, страст и покой.“

Снимка: Лукас Фолиа

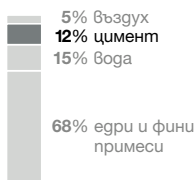

Циментиран рекорд

Ръстът на Китай през XXI в. стъпва върху бетона. Буквално. Производството на цимент в страната се е увеличило с 3000% спрямо 1980 г.

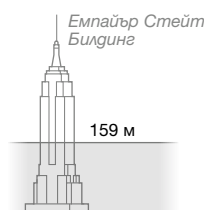
Къде отива всичко това? В мащабната урбанизация – отговаря геологът Хендрик ван Ос от Геоложката служба на САЩ: „Като вземете предвид големите нови градове и магистрали, [китайците] строят по-бързо от когото и да било.“ За най-амбициозните строителни проекти в Китай се използва цимент, който е по-евтин строителен материал от дървесината и стоманата. За един от най-големите – язовира „Трите класури“ – били нужни 11 млн. тона цимент, повече от годишната циментова продукция на Великобритания.

Има обаче един проблем. Производството на цимент, особено в заводи с остаряло оборудване, отделя голямо количество CO_2 – около 5% от всички антропогенни емисии според едно американско изследване. Китайският цимент допринася за това количество колкото всички други страни, взети заедно. —Даниъл Стоун

От цимент към бетон

Циментът е само малка част от бетона, който се получава с вода и други съставки – скална маса, пясък или чакъл. Твърде многото примеси могат да намалят здравината му.

Строежът на язовира „Трите класури“ е завършен през 2006 г.

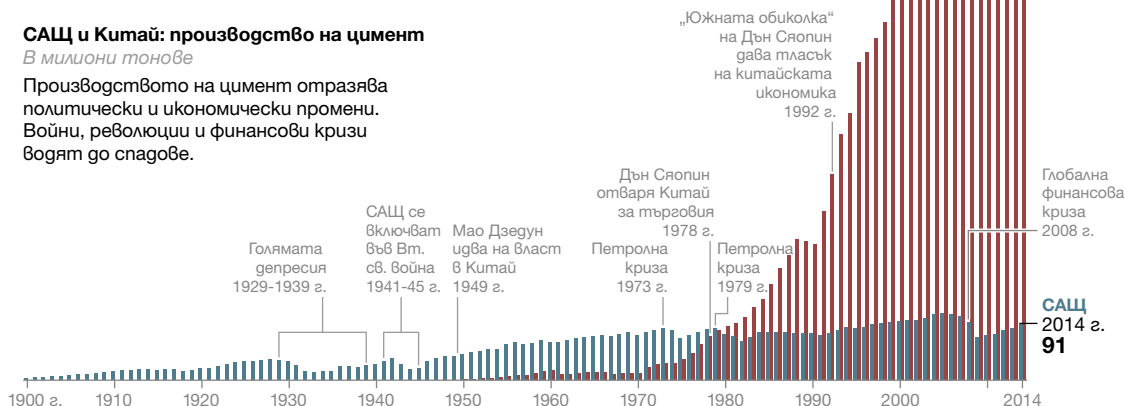
Колко цимент?

През 2014 г. Китай е произвел цимент, от който могат да се получат 9 млрд. куб.м бетон. Това е достатъчно, за да се покрие целият остров Манхатън (60 кв.км) с блок с дебелина 159 м.

САЩ и Китай: производство на цимент

В милиони тонове

Производството на цимент отразява политически и икономически промени. Войни, революции и финансови кризи водят до спадове.

Централноафриканска република

Поразителна молба от „най-лошите затворници“

ПИТЪР ГУИН *старши редактор на списанието*

От П. Гуин в командировка:

„Ссссс, мосю. Ссссс, мосю.“ Съскането идва от заключена с катинар врата на килия, където са затворени „инатливите“ – както обяснява надзирателят в Берберати, град в Централноафриканската република до границата с Камерун.

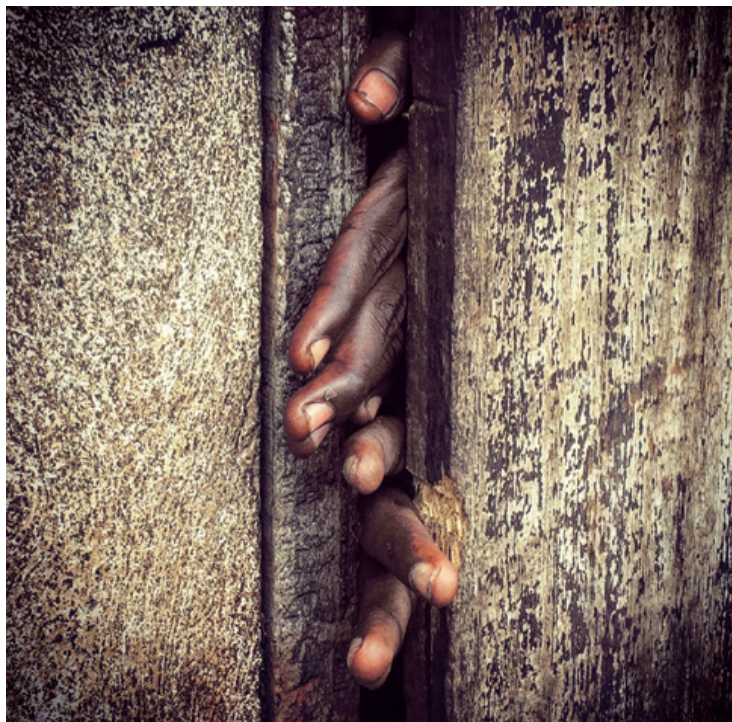
Затворниците промушват пръсти през цепките в опит да те привикат – може би за да ти прошепнат алибито си или за да им дадеш пари. Пазачът не им обръща внимание и продължава обиколката на затвора, изграден около бетонен вътрешен двор.

„Тук спят мъжете – казва той и махва към усойно помещение от една страна на двора, – а тук спят жените. Нощем ги заключваме, за да са отделно от мъжете.“

В далечния край на двора двама голи мъже се къпят, като се плискат с вода от една кофа и енергично търкат кожата си. В другия ъгъл дими огън. Във въздуха е увиснала сладникавата остра миризма на брашно от касава и човешка пот. Всички затворници ни следят с поглед, докато минаваме през двора. Питам пазача за мъжете в заключената килия.

„Някои са бандити – казва той. – Двама са анти-Балака.“ Т.е. членове на движение от християни и анимисти, съюзили се срещу оглавения от мюсюлмани бунт.

Същата сутрин градският прокурор ми беше казал, че най-лошите затворници били участвали в палежи, грабежи и линчувания, които превърнали мюсюлманския квартал в развалини. След това образували банди, за

Проблемните затворници – бегълци и агресивни типове – споделят килия в затвора в Берберати – разкъсван от етнически конфликт град в Централноафриканската република.

Питър Гуин,
NGM @petergwin

да нападат лагерите на бежанците, спасили се през границата с Камерун.

Двамата с надзирателя напускаме двора и отново минаваме покрай килията. През процепите пак се протягат умоляващи пръсти. „Ссссс, мосю! Ссссс, мосю! – шепнат те. – Малко сапун, моля. Малко сапун.“

Гърция

Пътуване с ферибот поражда въпроси

МАТИЙО ПАЛЕЙ *фотограф*

Из дневника на Палей:

През юли заедно със семейството ми – включително синовете ми на 4 и 8 години – пътувахме от Турция за Гърция. По пътя се качихме на ферибот, който

Всеки с рогата си

От няколко години по Коледа новинарските сайтове раздухват новината, че еленът Рудолф с червения нос сигурно е бил женски. Научната точност е важна, но това може би е прекалено.

Добре, добре. Успокойте се. Всичко си има обяснение.

Rangifer tarandus включва карибутата от Северна Америка и северните елени от Евразия. Репродуктивният биолог Питър Флад казва, че това е единственият вид елени, при който и двата пола имат рога и при който ежегодното падане на рогата отличава мъжките от женските.

През пролетта и на двата пола започват да им растат рога, които до есента вече са се превърнали в твърда кост. Според Флад рогата на възрастните мъжки с право се наричат сексуални оръжия, използвани за отблъскване на другите разгонени мъжки. След като женските забременеят, нивата на тестостерона на възрастните мъжки спадат, което предизвиква промяна в костните клетки и рогата им падат обикновено през ноември или декември. Младите мъжки задържат рогата си малко по-дълго, но бременните женски ги задържат през цялата зима и през пролетта, което им помага да отблъскват заплахи и да пазят местата, където се хранят. Едва след като родят, обикновено през април или май, рогата им падат.

Така че, северните елени, които все още имат рога по Коледа, биха могли да са подрастващи мъжки, но може и да са женски, при това бременни. —Патриша Едмъндс

Местообитания

Тундрата и тайгата на Евразия и Северна Америка

Статус

Незастрашени

Други факти

Затоплянето причинява по-силно топене и повторно залежаване, което затруднява елените да си изравят храна.

Този женски северен елен е заснет в зоопарка в Блумингтън, Илинойс, САЩ

Българският замък

„Баба Вида“ (също и „Бабини Вигини кули“) е единствената изцяло запазена средновековна крепост у нас. Построена е в края на X в. върху останките на античен укрепен пункт от дунавската граница на Римската империя. През следващите столетия „Баба Вида“ е престроявана многократно. Винаги е била мощна твърдина – през 1003 г. византийският император Василий II успял да я превземе след цели 8 месеца обсада.

Още първите владетели на Бдинското деспотство – Ростислав, Шишман I, Белаур – използват крепостта за свой замък. При видинския цар Иван Срацимир, чието име носи главната кула на замъка, „Баба Вида“ придобива приблизително днешния си вид.

Според легендата болярската дъщеря Вида, разочарована от съпрузите на сестрите си, които пропилили бащиното им богатство, се оттегляла в замък и живяла там до дълбока старост. От замъка отбранявала своите поданици и земи от вражески нападения. В нейна чест хората го нарекли „Бабини Вигини кули“.

Крепостта е престроявана и използвана и през вековете на османското владичество – включително за оръжеен склад и затвор. След Освобождението е предоставена на военните и достъпът до нея е ограничен. От 1956 до 1962 г. се провеждат първите археологически проучвания. От 1958 г. „Баба Вида“ е отворена за посещения. Там е изграден и музей, а през 1964 г. замъкът е обявен за паметник на културата с национално значение. Естественят му декор е използван за заснемане на много филмови сцени. Там се намира и видинският летен театър. — Любомир Кюмюрджиев

Крепостта

е главна забележителност на гр. Видин. Има неправилна четириъгълна форма; всяка от страните ѝ е дълга около 70 м. Състои се от 2 основни стени, изграждащи 2 концентрични четириъгълника. Вътрешната, по-висока стена е с 9 кули, а по-ниската външна има 2 кули и е опасана с ров с вода, широк 12 и дълбок 6 м. Над него е имало подвижен мост към единствената достъпна точка – входа от северната страна на крепостта. Днес мостът е каменен.

След входната кула

се преминава в първия вътрешен двор, а кръгла каменна стълба води към втория вътрешен двор, който през Средновековието е бил по-обширен; в него се издигали еднокорабна църква и други две сгради, разрушени при изграждането на складове и казарми в началото на XVIII в. Последните боеве тук се водили по време на Сръбско-българската война през 1885 г.

Тел.: +359 94 601 705

museumvd@mail.bg

http://bulgariatravel.org/bg/object/21/Krepost_Baba_Vida

СНИМКА: ИВАН ВАСИЛЕВ

ЗАВЕТЪТ НА ПАРКА Всяка година Националният парк „Серенгети“ в Танзания, с площ ок. 14 800 кв.км, приютава милиони антилопи гну, зебри и газели – както и хищниците, които следват техните миграции. Масайското име на Серенгети означава „мястото, където земята никога не свършва“ – но като всяка друга защитена област и този парк представлява на практика остров, оцелял през XXI в.

СЕРЕНГЕТИ, ТАНЗАНИЯ За да запечата живота около този водоем, Стивън Уилкс прекарал 30 часа в чакало за лов на крокодили, издигнато върху петметрово скеле. Благодарение на захранването от слънчеви панели оборудване той заснел 2260 кадъра, за да създаде това изображение.

В областта Ла Москития в Хондурас бившият британски командос Андрю Уд разчиства с мачете пътека към развалините на предколумбов град, открит от въздуха с технология, наречена лидар.

A close-up photograph of a person's hand holding a machete, cutting through dense tropical vegetation. The background is filled with large green leaves and some dried, brown leaves, creating a sense of being deep in a jungle. The lighting is natural, highlighting the textures of the plants and the hand.

Елдорадо. Атлантида.
Изгубеният град Z.
Легендите са тласкали
поколения изследователи
към най-далечните
кътчета на земята.
Обикновено се връщали
с празни ръце – когато
въобще се връщали. Но
понякога преследването
на митове води до
истински открития.

В търсене на
изгубения
град

Текст: Дъглас Престън

Снимки: Дейв Йодър

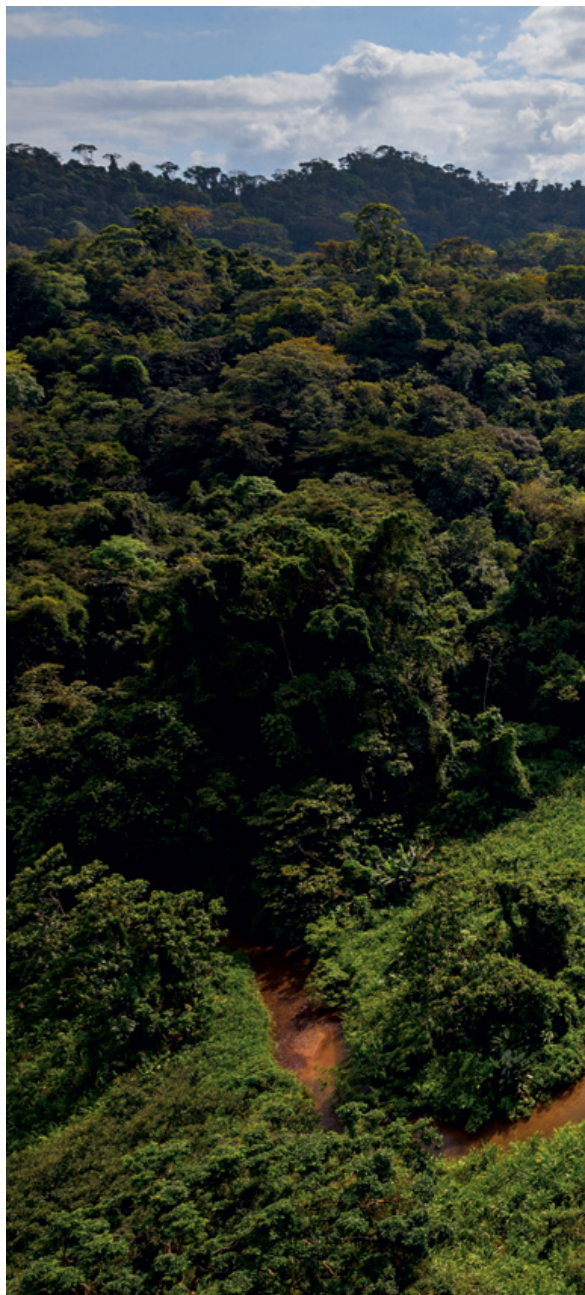
Н

а 18 февруари 2015 г. военен хеликоптер излетя от занемарена писта край град Катакамас в Хондурас и се отправи към пла-

нините Ла Москития. Под него стопанствата постепенно отстъпиха пред огрени от слънцето склонове, някои покрити с плътна джунгла, а други частично оголени за паша на добитъка. Пилотът се насочи към V-образен процеп на един далечен рид. Отвъд него се простираше долина, обградена от назъбени върхове – девствен пейзаж в изумрудено и златно, нашарен от носещите се сенки на облаците. Отдолу прелитаха ята чапли и невидими маймуни разлюляваха върховете на дърветата. Нямаше и следа от човешки живот. Пилотът зави и се спусна към една просека на брега на реката.

Сред хората, които слезоха от хеликоптера, беше и археологът Крис Фишър. Отдавна вървели слухове, че долината е приютила *Сиудад Бланка* – митична метрополия от бял камък, известна още и като Изгубения град на Бога Маймуна. Фишър не вярваше на легендите, но вярваше, че долината – наричана от него и спътниците му просто Т1 – крие развалините на истински изгубен град, изоставен преди поне половин хилядолетие. Всъщност беше сигурен в това.

в областта москития в Хондурас и Никарагуа се намира най-голямата джунгла в Централна

С площ ок. 50 000 кв.км в Хондурас и Никарагуа, областта Москития е дом на най-голямата джунгла в Централна Америка и на някои от последните, все още неизследвани места на Земята.

Археология ОТ ВЪЗДУХА

Технологията лидар е породила революция в археологията. Като измерват разстоянието, което светлината изминава до земята и обратно, учените могат по цифров път да премахнат растителната покривка и да разкрият древни селища.

— 600 М
ПОСТОЯННА
ВИСОЧИНА НАД ТЕРЕНА

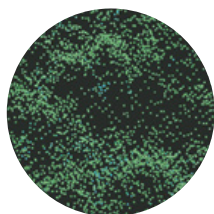

СВЕТЛИННИ ИМПУЛСИ

Лидарът – технология за „светлинно откриване и визиране“ – изпраща към земята стотици хиляди светлинни импулси.

ГЕНЕРИРАНЕ НА ОБЛАК

Повечето лъчи се отразяват от горския свод (А); някои достигат земята и се отразяват през пролуки в короните (Б). Регистрирането на времето, нужно на светлината да се върне до устройството, създава „облак от точки“.

↑

А

↑

Б

ГОРСКА
ПОКРИВКА

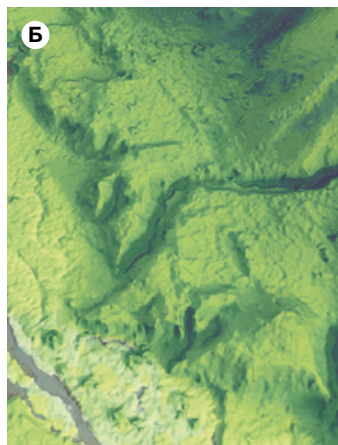
ТЕРЕН

РАЗВАЛИНИ

СХЕМАТА НЕ Е В ЕДИН МАЩАБ

Горска покривка Учените използват сложен софтуер, който обработва отразените лазерни точки в облака и генерира модел на горския свод.

Терен Като идентифицират лазерните точки, които са достигнали земята и са се отразили, учените създават топографски модели на оголения терен.

Човешки следи? После търсят следи от изкуствени структури или модифицирани форми на терена, за да открият обещаващи обекти за разкопаване.

та – края на предполагаемия град. „Хайде да се качим на върха“ – каза Фишър. Опознаването на терена започна.

Изкатерихме се по хлъзгавия и покрит с листа склон. На гъсто обраслия връх Фишър ни посочи едва забележима, но несъмнено правоъгълна хълмнатина, която според него маркираше постройка. Нийл коленичи, за да огледа по-добре, и изглежда откри следи от градеж от трамбована пръст, който подкрепяше идеята, че става дума за землена пирамида. Фишър беше във възторг. „Точно както си мислех – каза той. – Целият този терен е оформен от човешка ръка.“

Размахал мачетето си, Фишър тръгна на север заедно с Нийл и Хуан Карлос Фендандес-Диас, лидерния инженер на екипа, за да картографира още от площадите на града. Докторантката Ана Коеи от Вашингтонския университет и Алисия Гонсалес, антропологът на експедицията, останаха назад, за да разчистят растителността от редицата камъни. Към следобеда Фишър и неговата група се върнаха, след като бяха картографирали още три площада и много могили. Всички пихме по чаша горещ чай с мляко. Уд нареди да се върнем в лагера, притеснен да не би реката да придойде. Потеглихме в колона по един. Внезапно опера-

Артефактите бяха прекрасно запазени, вероятно недокоснати, откакто били изоставени преди векове.

Фишър и Уд поведоха екипа надолу по пирамидата към – както се надяваше Фишър – един от десетте „площада“ на града – големи обществени пространства. Когато стигнахме до мястото, открихме участък от джунгла, който беше изкуствено подравнен като футболно игрище. От три страни го ограждаха издължени насипи – останки от стени и сгради. През площада минаваше дере, което беше оголило настлано с камъни пространство. След като прекосихме площада, от другата му страна открихме редица плоски, подобни на олтари плочи, качени върху триножници от бели камъни. Но гъстата растителност все така не позволяваше да добием представа за плана и мащабите на древния град. Когато слънцето започна да залязва, се върнахме в лагера.

На следващата сутрин станахме и отново тръгнахме на разузнаване. Заобикаляха ни гигантски дървета и смълчани могили и аз усетих как връзката с настоящето се топи. Трополене високо в короните на дърветата възвести началото на порой. Минаха няколко минути, преди дъждът да стигне до земята. Скоро бяхме подгизнали.

торът Лушън Рийд, който беше един от последните в редицата, извика:

„Хей, тук има някакви странни камъни.“

В основата на пирамидата, едва подаващи се над земята, стърчаха горните части на десетки прекрасно изваяни каменни скулптури. Покритите с мъх предмети, надзъртащи между листата и лианите, започнаха да добиват форми сред сумрака на джунглата: озъбената глава на ягуар, каменен съд с глава на лешояд, големи делви с релефни змии и купчина неща, подобни на украсени тронове или маси, които археолозите наричат *метатес*. Всички артефакти бяха прекрасно запазени, вероятно недокоснати, откакто били изоставени преди векове.

Чуха се удивени възклицания. Хората се стълпиха наоколо и взеха да се бутат. Фишър бързо се намеси, нареди на всички да се дръпнат и огради мястото. Той обаче беше също толкова развълнуван, може би дори повече. Макар подобни предмети да бяха известни от други райони на Москития, повечето бяха изолирани находки, открити много отдавна от Морд и други или пък откопани и отнесени от местни хора и грабителите. Със сигурност

научната литература не познаваше подобно съкровище. Над земята личаха 52 артефакта, а кой знае колко още имаше под повърхността.

„Това е мащабна ритуална демонстрация – каза Фишър; – да изкараш от употреба такива символи на богатство и да ги оставиш тук, може би като жертвен дар.“

През следващите дни екипът археолози описаха всеки предмет на място. С помощта на монтирано върху триножник лидарно устройство Фернандес също сканира артефактите, създавайки триизмерен образ на всеки един. Нищо не беше нито докоснато, нито преместено: това щеше да почака, докато екипът успее да се завърне с подходящото оборудване и с достатъчно време за внимателни разкопки.

ВСЪЩНОСТ, ДОКАТО ПИША тези редове, е в ход планирането на втора, по-голяма експедиция, която се радва на пълната подкрепа на хондураското правителство. Измъчван от наркотрафик и съпътстващото го насилие, Хондурас е бедна страна, която има нужда от добри новини. *Сиудад Бланка* – Белият град – може и да е легенда, но всичко, което сближава мита и действителността, е източник на огромно вълнение; то е въпрос на колективна гордост и затвърждава връзката на хората с тяхното предколумбово минало. Когато научи за откриването на каменните изваяния, хондураският президент Хуан Орландо Ернандес нареди на мястото да бъде разположена военна част, която да го охранява от грабители. Няколко седмици по-късно долетя с хеликоптер, за да огледа лично, и гарантира, че правителството ще направи „каквото е необходимо“, за да продължи проучването и опазването не само на културните паметници в долината, но и на екологичното наследство на района.

Проучванията едва започват. Предстои да се обходи по-голямата част от долината Т1, а никой дори не се е приближил до още по-обширните останки в Т3. А кой знае какво се крие под преплетените корони на джунглата, покриваща цяла Москития? През последните години имаше съществена промяна в представите на археолозите относно това как предколумбовото население е населявало тропическите ланд-

шафти. Според старите възгледи пръснатите човешки селища били просто точки сред предимно ненаселения терен. Новото виждане е за гъстонаселени селища с много по-малко празни пространства между тях.

„Дори и на това изолирано място наред джунглата – казва Фишър, – където човек не би очаквал подобно нещо, е имало градове с многобройно население – хиляди хора. Това е феноменално.“

На практика няма предел за новите познания, които предстои да получим за древните обитатели на Москития. Времето обаче може да се окаже ограничено. През февруари, когато отлетяхме от Т1 към Катакамас, след само няколко километра недокосната джунгла се появиха склонове, набраздени от просеки за паша на добитък. Вирхилио Паредес, директорът на Хондураския институт по антропология и история, под чието покровителство работи експедицията, изчисли, че при настоящите темпове сечта ще достигне долината Т1 след най-много осем години, като би могла да унищожи културни съкровища, а други ще изложи на безогледно разграбване. Президентът Ернандес обеща да пази областта както от обезлесяване, така и от плячкосване отчасти чрез създаването на културно-историческия резерват „Москития“ – територия от около 2030 кв.км около обследваните с лидер долини. Въпросът обаче е деликатен. Макар сечта да е незаконна – предполага се, че областта е защитена в рамките на биосферните резервати „Тауака Асагни“ и „Рио Платано“, – отглеждането на добитък е важен стопански фактор и тачена традиция.

Ако откритията в Т1 наклонят везните към опазване, то тогава няма да има значение дали Белият град е истина или легенда. Търсенето му ще е донесло богатства. □

Дейв Йогър има влечение към древните градове – той снима и статията за папа Франциск през август 2015 г. „В много отношения Ватиканът се оказва по-неприсъстен от джунглата.“

Продавачът Сунавин
Хонг си почива след
преход в националния
парк „Букхансан“.
Паркът привлича
около 5 милиона
посетители годишно.
На заден план – Сеул,
столица на Южна
Корея и център на
стресиращия
съвременен живот.

A scenic view of a mountain range with a person's arm resting on a rock in the foreground. The text is overlaid on a semi-transparent dark blue rectangle.

Да проветриш ума си

Когато се доближим до
природата – било то девствена
дива пустош или дървото в
двора, – правим услуга на
стресирания си мозък

Текст: Флорънс Уилямс

Снимки: Лукас Фолиа

Дейвид Стреър никога не пише съобщения и не говори по телефона, докато шофира. Дори не одобрява да се храните в колата. Стреър е когнитивен психолог в Университета в Юта, който изучава вниманието и знае, че умът ни е склонен да допуска грешки, особено когато вършим много неща наведнъж. Освен други неща неговите изследвания са доказали, че използването на мобилен телефон пречи на повечето водачи също толкова, колкото и алкохолът. Стреър се намира в уникалното положение да осъзнава какво ни причинява модерният начин на живот. Запален планинар, той смята, че познава антидота: природата.

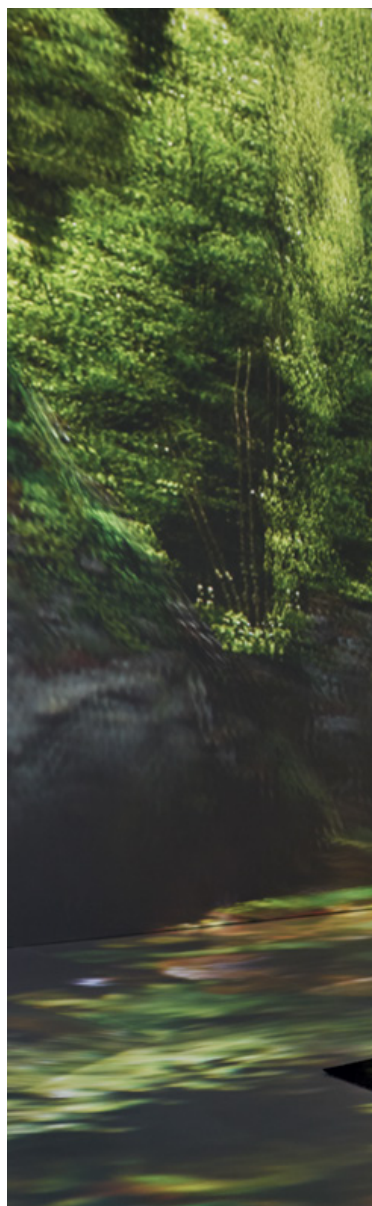
На третия ден от похода на палатки в дивите каньони близо до Блъф, Юта, Стреър обяснява това, което нарича „тридневен ефект“, на 22 студенти по психология. Мозъците ни, казва той, не са неуморни машини; те лесно се изтощават. Когато забавим темпото, спрем с постоянните задачи и възприемем красивата естествена среда, ние не само се чувстваме възстановени, а се подобрява и мозъчната ни дейност. Стреър е доказал това с група туристи, които се справили 50% по-добре с решаването на проблемни казуси след тридневен излет сред природата. Тридневният ефект, казва той, е вид почистване на умственото предно стъкло, което се случва, когато достатъчно дълго сме били в природна среда. На този излет той се надява да хване въпросния процес в действие, като свързва студентите си – и мен – с портативен електроенцефалограф – апарат, записващ мозъчните вълни.

„На третия ден сетивата ми се рекалибрират – подушвам и чувам неща, които не съм забелязвал преди“ – казва Стреър. Слънцето в ранната вечер е подсилило цвета на червените стени на каньона; групата е развеселена и

Виртуалната природа също е успокояваща. Шведската изследователка Матилда ван ген Бош стресира изследваните субекти с тест по математика и симулирано интервю за работа. Когато ги пусне във виртуална гора с пеещи птици, сърдечният им ритъм скоро се нормализира.

изгладняла по онзи типичен за излетите приятен начин. „Сега съм в по-добър синхрон с природата – продължава той. – Ако можете да си позволите да живеете за мига в продължение на два-три дни, това изглежда поражда разлики в качествено мислене.“

Хипотезата на Стреър е, че прекарването на време сред природата позволява на префронталната мозъчна кора – командния център на мозъка – да си почине, подобно на претоварен мускул. Ако е прав, електроенцефалографът ще покаже по-малко енергия, идваща от „средни фронтални тета-вълни“ – начин за измерване на концептуалното мислене и съсредоточеното

внимание. Той ще сравни нашите мозъчни вълни с тези на доброволци, седящи в лаборатория или разхождащи се из центъра на Солт Лейк Сити.

Дипломантите на Стрейър слагат на главата ми нещо като шапка за баня с 12 електрода, вградени в нея. Залепят с вакуум още 6 електрода към лицето ми. Жиците, излизащи от тях, ще изпратят електрическите сигнали на мозъка ми към записващо устройство за по-късен анализ. Тръгвам внимателно към тревистия бряг на р. Сан Хуан за 10-минутен покой и размишления. Не трябва да мисля за нищо конкретно, просто да гледам как широката, блестяща река тече

спокойно край мен. Не съм поглеждала компютър или мобилен телефон от дни. За миг дори е лесно да забравя, че някога съм имала такива.

ПРЕЗ 1865 Г. ВЕЛИКИЯТ ландшафтен архитект Фредерик Лоу Олмстед погледнал долината на Йосемити и видял място, което си заслужава да се съхрани. Той подтикнал законодателните власти в Калифорния да я защитят. Олмстед бил убеден, че красивите зелени места трябва да съществуват, за да им се наслаждават всички хора. „Научен факт е – писал той, – че периодичното съзерцание на красиви природни гледки... е полезно за здравето и жизнеността на

Ненаситният Глад за

КИТАЙ Работници от *Triangle Tyre* в Уейхай местят огромна гума за самосвал.

каучук

С възхода на продажбите на коли търсенето на гуми преобразява пейзажа на Югоизточна Азия. Нови каучукови плантации спасяват хора от бедността, но може би подклаждат екологична катастрофа.

Текст: Чарлс Ман

Снимки: Ричард Барнс

Д оеният е прекрасен и цял Северен Тайланд е окъпан в пролетното слънце, така че вкарваш новото си „Исузу“ в потока, който минава през твоето село – Тунг Нха Ной. Крави и хора се точат покрай теб, докато газиш във водата – 21-годишен младеж с хубаво возило, което търкаш с гъба, докато заблести на слънцето.

До не толкова отдавна шансовете някои като Пиявот Ануракбранпот – за приятелите си просто „Чин“ – да има модерен пикап на толкова млади години биха били близки до нулевите. Хората в отдалечените селца като Тунг Нха Ной просто нямали пари. Напоследък обаче

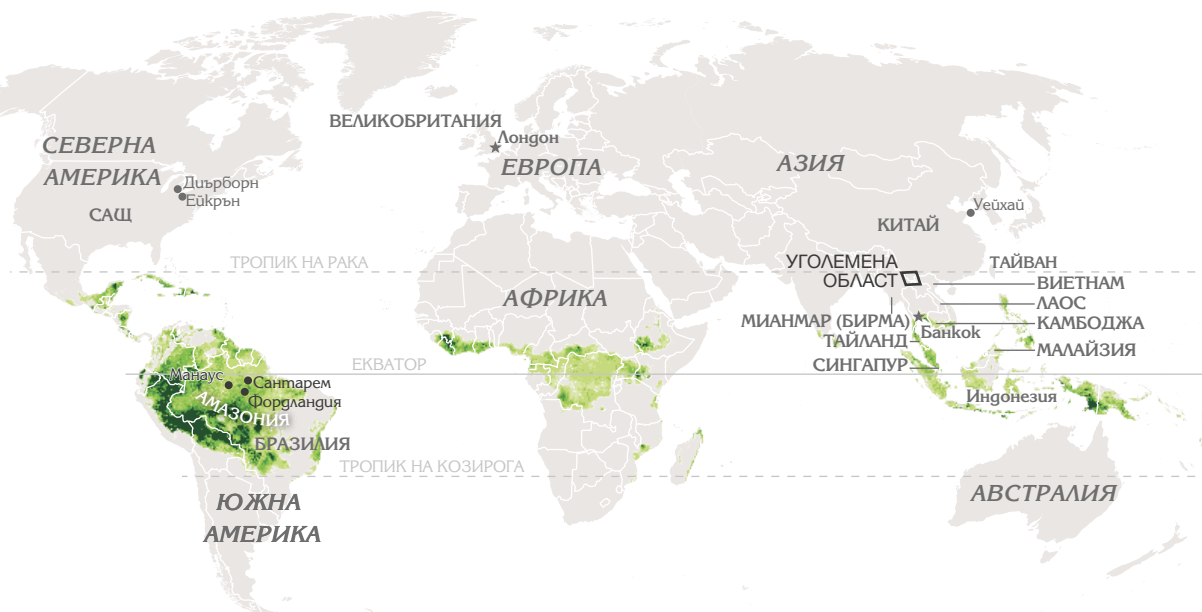
КИТАЙ Работници изливат суровия латекс в басейни за преработка в резервата „Набанхе“ в Сишуанбанна – новаторски парк, който се опитва да защити гората, като в същото време позволява на местните жители да отглеждат каучук.

семејства като това на Чин доста са се замогнали. Причината е видна на хълмовете зад тях. Преди десет години те били покрити с гъста тропическа гора – пищен гъсталак от местна растителност. Сега повечето склонове са обръснати до голо и засадени с един-единствен вид: *Hevea brasiliensis*, бразилска хевея, или каучуково дърво. Нощ след нощ семејството на Чин и още десетки хиляди хора в Югоизточна Азия отиват в плантациите и събират сок от своите каучукови дървета – както се събира кленовият сироп. Гъстият бял сок – латекс – капе в кофите. Лепкавата субстанция се пресича до твърдо състояние, пресова се на листа и се откарва във фабриките, където се преработва в уплътнения,

Обхватът на гумата

Произхождащи от Южна Америка, каучуковите дървета обичат топъл и влажен екваториален климат. Нови сортове, издържащи на по-неблагоприятни условия, са позволили мащабна култивация из цяла Азия.

Доказана пригодност*

*ОБЛАСТИ, КЪДЕТО КАУЧУКЪТ БИ ВИРЯЛ ЕСТЕСТВЕНО.

ДВЕТЕ АМЕРИКИ

3% Конкуренцията и епидемиите от листна ръжда са съсипали производството на естествен каучук в родината на дърветата.

ПРОЦЕНТИТЕ СА ОТ ПРОДУКЦИЯТА ПРЕЗ 2014 г.

АФРИКА

5% В Африка има подходящи за отглеждането на каучук райони, но на много места няма инфраструктура, например пътища.

АЗИЯ

92% Засаждането на нови площи в райони, заплашени от слани и безводие, се дължи на бума, който може да се окаже неустойчив.

презервативи, през хирургически ръкавици до самолетни гуми – естествената гума отдавна е най-предпочитаният материал.

Днес каучук се добива почти само в Югоизточна Азия, тъй като районът притежава уникалната комбинация от подходящ климат и инфраструктура. Въпреки всички възходи и спадове на глобалната икономика търсенето на автомобилни гуми продължава да расте и е породило нещо като „златна треска“ в Югоизточна Азия. Каучуковият бум е донесъл охолство на милиони хора в тази бедна част от света. Освен това каучукът е извадил областта от изолация. Вече чисто нови „гумени магистрали“ свързват някога изолираните плантации на Югоизточна Азия с фабриките за гуми в Китай.

Но последствията от търговията с гума не са чисто икономически. Хилядите Чиновци

в Югоизточна Азия са задействали нещо, което Джеферсън Фокс от хавайския център „Изток-Запад“ нарича „една от най-големите и бързи екологични трансформации в човешката история“. В Китай, Виетнам, Лаос, Тайланд, Камбоджа и Мианмар производителите на каучук са изсекли или опожарили горите и са засадили безкрайни редици от *H. brasiliensis*. Паралелно с това те превръщат една от най-разнообразните екосистеми в света в монокултура и така създават потенциална заплаха за основните екологични функции на район, в който живеят десетки милиони хора. Всяка една от петте гуми на пикапа на Чин – четирите на автомобила и резервната – е като малко късче от тропическата гора, унищожено и превърнато в лъскаво черно колело. Същото се отнася за всяка гума на моята кола, както и на вашата.

ЛАОС Стопани разчистват гората, за да отглеждат каучук на земя, станала достъпна по път, който свързва плантациите със заводите за гуми в Китай. Еколозите се боят, че опустошението и високата консумация на вода от дърветата ще увреди екосистемите в Югоизточна Азия.

САЩ Маркучи от пресован латекс
ще бъдат нарязани на ластиси в
Keeler Rubber Company край Ейкърн,
Охайо. Фабриката е останка от
епохата, когато областта била
„гумената столица на света“ –
някога тук се намирали четирите
най-големи производители на
автомобилни гуми на планетата.

МОРСКИ ВЪЛЦИ

*В западния край на Канада
вълци плуват между островите
и се хранят с това, което
морето им сервира*

Този вълк спря за момент да
яде хайвер от херинга, за да
изследва един полупотънал
във водата предмет –
камерата на фотографа.

ИЪН МАКАЛИСТЪР, PACIFIC WILD

Текст: Сюзън Макграт

Снимки: Пол Никлин

„Мислиш ли, че ще извадиш късмет?“ – извиква ми Иън Макалистър. Стоим на съвсем малко островче на 13 км западно от континенталната част на Британска Колумбия. Гористо и брулено от вятъра, то е един от хилядите острови по това връхлитано от бурите крайбрежие. Макалистър – природозащитник, фотограф и повелител на вълците – вече е взел решение. Той се намества в една наносна ивица от избелели плавеи на нивото на прилива и аз правя същото. Пред нас един чакълен нанос, оформен от прилива и дълъг около стотина метра, свързва островчето ни с друго. Оглеждаме внимателно ситковите смърчове и кедри на отсрещния остров, мехурестите кафяви водорасли и морската трева. А после, просто ей така, късметът ни се усмихва.

Блед вълк се измъква от храсталаците вечно-зелена гаултерия и започва да души за храна надолу по брега, спускащ се към плажа срещу нас. Той рови с муцуна из морската трева. Затиска нещо с лапа, разкъсва го със зъби – може би е мъртва съомга. После до първия вълк се материализира втори. Двамата докосват муцуни, обръщат се към чакъления нанос и се помъкват

По-гребни от континенталните си роднини, вълци като този някога бродели из Западния бряг. Днес се срещат само в Британска Колумбия и Югоизточна Аляска.

през локвите, останали при отлива, в посока към нас.

В колективните ни представи вълците тичат с големи скокове из тундрата след елените карибу или дебнат заблудени овце. Те са хищници, ловуващи сърни, лосове, снежни кози, карибу и всичко, което се разхожда с копита наоколо. Но не и тези тук. На брега на Британска Колумбия цели поколения вълци никога не са виждали снежна коза или лос. Някои може би никога не са виждали елен.

Десетилетия наред заглавията в пресата из целия Запад надигаха вой за вълците – завръщането им, оттеглянето им, дебатът за това

Роднини наглеждат малките на
сборните места, а родителите им
им носят храна, докато пораснат
достатъчно, за да ловуват – и да
претърсват плажовете – заедно с
гнутницата. Крайбрежните вълци
могат да набавят до 90% от
храната си от морето.

не може да сложи край на повече от 10 000 години закрила на тези места.“

МЪЖКИЯТ ВЪЛК ДЕБНЕ наблизю, още по-наблизю. Изглежда по-голям. Погледът ми се насочва към Макалистър. Изражението му е невъзмутимо. Прехвърлям в ума си какво знам за вълците. Трябва ли да ги гледам в очите? Вълкът сега е още по-близо, на 6 м, и продължава да се приближава с очи, втренчени в мен.

Тогава трети вълк се стрелва изпод плавеите точно пред мен – по-младо и по-червеникаво копие на Адонис. Той с обожание залепя буза до тази на мъжкия, скимтейки в екстаз в

жизнерадостна демонстрация на любов. Още за миг втренченият поглед на Адонис остава вперен в моя. После той се обръща, за да поздрави радостния младеж. По-младият вълк се приближава полека до водата и ляга на пясъка. Докато погледът ми го проследява, алфа мъжкарят изчезва. И също толкова внезапно се появява отново вляво от мен, от подветрената ми страна, на моето парче плавей. Дъхът ми секва. Той подушва въздуха. Впива поглед в мен. После внезапно губи интерес към общуването ни. Спуска се надолу до плажа, ляга до своя потомък и вперва очи в дивия, сив Тих океан, откъдето идва храната. □

Портрети на фарове от българското Черноморие

Текст ЛЮБОМИР КЮМЮРДЖИЕВ

Морските фарове са сред най-древните човешки изобретения, но и днес не са изгубили ролята си на пътеводни светлини за плавателните съдове. Първоначално функцията им се изпълнявала от сигнални огньове, запалени върху стълбове на носове, острови, в близост до плитчини и подводни скали – и, разбира се, на пристанища. Характерните кули, които самият термин „морски фар“ извиква в съзнанието ни, постепенно сменили стълбовете. С времето огньовете пък били заменени от лампи с отразители, чиято светлина се вижда на 5, 10 и дори 20 морски мили от сушата. На места стълбовете все пак останали – предимно като основи на автоматични фарове и пристанищни сигнални светлини.

Фарове има и по нашето черноморско крайбрежие. Техният изследовател Милан Асадуров е изброил 27. Повечето все още изпълняват своите функции край морето, назовавано от древните ту Негостоприемно, ту Гостоприемно. „Дори в епохата на компютърното оборудване и сателитната навигация нищо не може да замени приветливите, успокояващи светлини, които бележат входа на гостоприемното пристанище“ – казва фотографът Владимир Спасов. Той е изпълнил мечтата си да плава с яхта и говори от собствен опит. За него морето е неизчерпаем източник на вдъхновение, а фаровете – един от най-ярките му символи. Окуражен от своя учител в полето на съвременната фотография Ивайло Стоянов, през 2014 г. Спасов се залавя с изготвянето на серия от „портрети“ на фаровете от българското крайбрежие. Именно портрети – защото начинът му на заснемане е повлиян от немската школа на Бернд и Хила Бехер, където

поределите от снимки на сходни архитектурни обекти търсят да разкрият под неочаквани ъгли тъкмо тяхната индивидуалност.

Всички морски фарове изпълняват идентични задачи, затова и конструкциите им си приличат. Ала фотографиите на Владимир Спасов, на които фаровете доминират като архитектура върху един и същ фон, показват изненадващо разнообразие. Авторът на серията разказва за тях с увлечение: „Фарът на Поморие е на половин мила навътре в морето: предупреждава за плитчини, защото водата наоколо е дълбока едва шестдесетина сантиметра! Каварненският напомня летяща чиния, а този на Маслен нос – средновековна крепост. Най-старият фар на нашето черноморско крайбрежие е шабленският – той е и с най-високата кула. На скалистия остров Св. Иван няма вода; работещите на фара там ползват запаси. Кулата в Царево бе заменена през 2014 г. с висока 5,5 м бронзова фигура на тракийска богиня, върху чиято глава е монтирана лампата на фара.“

Част от фаровете са във военни поделения (Емине, Маслен нос и др.) и резиденции (Евксиноград), което затруднява заснемането им, защото за целта са нужни специални разрешения. Владимир Спасов гледа на това като на част от предизвикателството. Той планира следващата му серия фотографии да обхване всички фарове по цялото крайбрежие на Черно море – амбициозна задача, чието изпълнение ще отнеме много време и усилия. Най-важното за Спасов е да осигури портретите на фаровете за бъдещите поколения, защото тези древни навигационни съоръжения може и да изчезнат напълно... въпреки че фотографът не може да си представи бъдеще без фарове. □

Морският фар в пристанището на Бургас е един от старите символи на града. През 1899 г. френската фирма *Sautri & Harle* доставя и монтира три фара с петролни лампи. Самото пристанище е официално открито цели четири години по-късно – през 1903. Бургаският фар е модернизиран два пъти – през 1932 и през 1995 г.

